



ÖVERKLAGANDE

Datum
2021-02-18

Dnr
2019/2186

Högsta domstolen

HÖGSTA DOMSTOLEN
R 1

INKOM: 2021-02-22
MÅLNR: T 1032-21
AKTBIL: 1

KLAGANDE

Staten genom Justitiekanslern, Box 2308, 103 17 Stockholm

MOTPART

Lars Erik Larsson, 19520301-0177, Kungsgatan 7, 451 30 Uddevalla

Ombud: Juristerna Erik Scherstén och Erica Wide, Centrum för rättvisa
Box 2215, 103 15 Stockholm

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2021-01-22 i mål nr FT 11253-19

SAKEN

Dröjsmålsränta m.m.

YRKANDEN M.M.

Staten yrkar att Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd och med ändring av hovrättens dom fastställer tingsrättens domslut.

Staten yrkar även att Högsta domstolen befriar staten från skyldigheten att ersätta Lars Erik Larsson för hans rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten.

När det gäller Lars Erik Larssons förstahandsgrund bestrider staten att räntelagen är analogt tillämplig. Staten bestrider under alla förhållanden att det föreligger förutsättningar att tillämpa 3 § räntelagen och att eventuell ränta ska beräknas enligt 6 § räntelagen. Det yrkade beloppet om 8 640 kr vitsordas dock för det fall Högsta domstolen skulle finna att 3 och 6 §§ räntelagen ska tillämpas.

När det gäller andrahandsgrunden vitsordas inte något kapitalbelopp utöver det som tingsrätten har dömt ut. Värdeutvecklingen för den aktuella aktiefonden vitsordas dock (jfr s. 4 i hovrättens dom). Även yrkandet om ränta enligt 4 och 6 §§ räntelagen vitsordas.

GRUNDERNA FÖR ÖVERKLAGANDET

Frågorna i målet

Huvudfrågan i målet är om räntelagen är analogt tillämplig vid Kronofogdemyndighetens utbetalning av influtna medel i mål om utmätning. Om så är fallet aktualiseras även frågan om vilka bestämmelser i räntelagen som ska tillämpas och hur räntan ska beräknas.

För det fall Högsta domstolen skulle finna att räntelagen inte kan tillämpas analogt är frågan om Lars Erik Larsson – enligt andrahandsgrunden – har bevisat att hans skada uppgår till ett högre belopp än vad tingsrätten har dömt ut.

Frågan om dröjsmålsränta

Räntelagens tillämpningsområde

Allmänna bestämmelser om ränta finns i räntelagen. Lagen gäller i den mån inte annat är avtalat, utfäst eller särskilt föreskrivet (1 § andra stycket). Räntelagen är alltså subsidiär.

Försitts betalningstiden för en fordran vars förfallodag är bestämd i förväg, utgår ränta på fordringen från förfallodagen (3 § första stycket). På fordran som grundar sig på sysslomans eller annans skyldighet att redovisa för medel som han mottagit av huvudmannen eller tredje man utgår ränta från dagen för redovisningen eller, om denna inte avges i rätt tid, från den dag redovisning borde ha skett (3 § andra stycket). I annat fall ska ränta betalas från den dag som infaller trettio dagar efter det att borgenären har framställt krav på betalning på föreskrivet sätt (4 §). Dröjsmålsräntan beräknas som utgångspunkt enligt en räntefot som motsvarar referensräntan med ett tillägg av åtta procentenheter (6 §).

Räntelagen är direkt tillämplig på en penningfordran inom förmögenhetsrättens område (1 § första stycket). Lagstiftningen utesluter dock inte att de principer om ränta som gäller inom den egentliga förmögenhetsrätten kan komma till användning också vid penningfordringar på andra områden. I motiven framhålls att räntelagen kan tillämpas analogt t.ex. på en del fordringar av familjerättsligt slag (se prop. 1975:102 s. 96). Ränta enligt lagens principer kan alltså utgå även på en penningfordran som ligger nära förmögenhetsrätten eller när en tillämpning av principerna annars bedöms som rimlig och ändamålsenlig. Vid bedömningen av räntelagens tillämpningsområde kan ledning hämtas från användningen av avtalslagen. (Se NJA 2016 s. 1035 p. 7.)

Den omständigheten att en fordran kommer från ett offentligrättsligt förhållande hindrar inte att räntelagen kan tillämpas. De offentligrättsliga inslagen bör ges utslag bara i de avseenden där de har betydelse för fordringen (jfr NJA 2008 s. 642). Avgörande är i stället den aktuella fordringens karaktär, dvs. i vad mån den kan jämföras med en förmögenhetsrättslig

fordran. Om en fordran visserligen bygger på en offentligrättslig reglering men utgör ersättning för en utförd prestation, ligger det nära till hands att utgå från räntelagens regler om dröjsmålsränta ifall fordringen inte skulle betalas i tid. (Se NJA 2016 s. 1035 p. 8.)

Kronofogdemyndighetens utbetalning av influtna medel utgör myndighetsutövning

Verkställighet av domar och andra exekutionstitlar som innefattar betalningsskyldighet är en av Kronofogdemyndighetens huvudsakliga uppgifter. Kronofogdemyndighetens befattning med medel som influtit i ett mål om utmätning utgör ett led i den myndighetsutövning som sker i samband med verkställigheten (jfr Högsta domstolens beslut den 18 mars 2019 i mål nr Ö 5879-18 p. 11). Slutskedet i utmättningsförfarandet är utbetalningen av de medel som har flutit in. Att utbetalning av influtna medel är en del av det exekutiva förfarandet följer av 13 kap. utsökningsbalken. Av regleringen framgår även att en utbetalning föregås av olika åtgärder, bedömningar och kontroller. Utbetalning av influtna medel utgör alltså det sista ledet i Kronofogdemyndighetens myndighetsutövning vid handläggning av mål om utmätning.

En borgenärs rätt till ränta på influtna medel

Beträffande en borgenärs rätt till ränta på influtna medel i ett mål om utmätning finns särskilda föreskrifter i utsökningsbalken och utsökningsförordningen. Regleringen innebär bl.a. att fram till fördelningsdagen löper ränta på borgenärens fordran mot gäldenären i enlighet med exekutionstiteln (se 13 kap. 6 § utsökningsbalken). För tiden därefter, dvs. från fördelningsdagen t.o.m. utbetalningsdagen, har borgenären rätt till den ränta som faktiskt har upplupit på hans eller hennes fordran genom att Kronofogdemyndigheten gjort medlen räntebärande (se 13 kap. 2 § utsökningsbalken och prop. 1980/81:8 s. 679). Högsta domstolen har i mål nr Ö 5879-18 sammanfattat rättsläget enligt följande.

Medel som har influtit till Kronofogdemyndigheten i mål om utmätning ska enligt 13 kap. 1 § utsökningsbalken redovisas så snart som möjligt. I många fall kan utbetalning inte ske förrän viss tid efter fördelningsdagen. Ett sådant fall är när en fordran eller en därmed förenad förmånsrätt är tvistig. Då ska Kronofogdemyndigheten enligt 13 kap. 7 § första stycket utsökningsbalken avsätta vad som belöper på fordringen i avvaktan på att tvisten blir slutligt avgjord. Medlen ska enligt 13 kap. 1 § utsökningsförordningen i nu nämnda fall utan dröjsmål göras räntebärande, om det inte kan antas att utbetalning kommer att äga rum inom två veckor från det att medlen har influtit.

Upplupen ränta fram till och med fördelningsdagen ska avräknas mot gäldenärens skuld. Ränta som löper efter fördelningsdagen tillkommer den som slutligt bedöms vara berättigad till beloppet. (Se 13 kap. 2 § utsökningsbalken.) Om utbetalning inte kan ske förrän viss tid efter fördelningsdagen, har alltså en borgenär rätt till den ränta som belöper på tiden därefter (se Torkel Gregow m.fl., Utsökningsbalken. En kommentar, 5 uppl. 2017, s. 514 f.).

Sakägares rätt att få ut influtna medel omfattar således enbart dessa medel och eventuellt räntebelopp som uppkommit genom att Kronofogdemyndigheten gjort medlen räntebärande.

Bedömningen i detta fall

Räntelagen är inte direkt tillämplig i offentligrättsliga förhållanden. Den omständigheten att en fordran kommer från ett offentligrättsligt förhållande förhindrar emellertid inte att räntelagen kan tillämpas i fall där fordran kan jämföras med en förmögenhetsrättslig sådan. I rättsfallet NJA 2016 s. 1035 fann Högsta domstolen att räntelagen skulle tillämpas analogt i en situation där en myndighet dröjt med att utbetala redan beslutad ersättning till ett offentligt biträde. Även om förutsättningarna för uppdraget och ersättningen var offentligrättsligt reglerade rörde det sig om ersättning för arbete som hade utförts i ett uppdragsförhållande, dvs. i en avtalsliknande situation. Fordringen på den beslutade ersättningen hade därmed en sådan karaktär att räntelagens principer för dröjsmålsränta skulle tillämpas.

I detta fall är situationen den motsatta. Kronofogdemyndighetens befattning med de influtna medlen har utgjort ett led i verkställigheten av en dom. Det har alltså varit fråga om myndighetsutövning. Kronofogdemyndigheten har inte haft några avtalsrättsliga förpliktelser gentemot Lars Erik Larsson utan har i stället haft att följa de exekutionsrättsliga reglerna på området. Principerna för hanteringen av de influtna medlen har således varit annorlunda än de som gäller när någon har tagit emot pengar inom ramen för ett avtalsförhållande. (Jfr mål nr Ö 5879-18 p. 11 och NJA 1990 s. 137.) Lars Erik Larssons rätt till de influtna medlen kan därmed inte jämföras med en förmögenhetsrättslig fordran på någon som innehar medel för annan med redovisningsskyldighet (jfr hovrättens dom s. 7). Redan av den anledningen bör räntelagens principer för dröjsmålsränta inte tillämpas i detta fall.

Hovrättens bedömning utgår från att det, när medlen betalades in till Kronofogdemyndigheten, inte fanns någon kvarstående åtgärd eller bedömning från myndighetens sida som kunde påverka betalningsskyldigheten. Enligt hovrätten förelåg det därför preciserade betalningsförpliktelser som Kronofogdemyndigheten hade att infria omedelbart. Hovrättens slutsats är att Lars Erik Larsson därmed hade fordringar på Kronofogdemyndigheten vilkas karaktär kan liknas vid en förmögenhetsrättslig fordran. (Se hovrättens dom s. 6–7.)

Staten delar inte hovrättens bedömning. För det första har det inte förelegat något fordringsförhållande mellan Lars Erik Larsson och Kronofogdemyndigheten. Lars Erik Larsson har haft en fordran mot gäldenären. Att medel flyter in i ett mål om utmätning innebär inte att Kronofogdemyndigheten övertar gäldenärens betalningsansvar för skulden. Någon betalningsförpliktelse i förmögenhetsrättslig mening har alltså inte förelegat för Kronofogdemyndigheten.

För det andra vill staten förtydliga att det, när medlen betalades in till Kronofogdemyndigheten, återstod ett antal åtgärder från myndighetens sida innan medlen kunde betalas ut till Lars Erik Larsson, bl.a. bokföring av poster, felsökning av inbetalningsreferenser och uppföljning av inhämtade kontouppgifter (se bl.a. stämningsansökan p. 3.8). Handläggningen av de

åtgärder som föregått besluten om utbetalning har visserligen varit för långsam. Det har däremot inte, som i NJA 2016 s. 1035, varit fråga om en situation där myndigheten dröjt med att verkställa ett redan meddelat utbetalningsbeslut.

Det anförda innebär att Kronofogdemyndigheten inte kan anses ha varit i dröjsmål med att infria en preciserad betalningsförpliktelse på det sätt som var fallet i NJA 2016 s. 1035. Till skillnad från vad hovrätten funnit har Lars Erik Larsson således inte haft något krav mot Kronofogdemyndigheten som kan jämföras med en förmögenhetsrättslig fordran.

Vidare har hovrätten i sina domskäl inte berört frågan om de särskilda föreskrifter om ränta som gäller i fråga om influtna medel i mål om utmätning. Som redovisats ovan innebär den utsökningsrättsliga regleringen att borgenärens rätt att få ut de influtna medlen enbart omfattar dessa medel och eventuellt räntebelopp som uppkommit genom att Kronofogdemyndigheten gjort medlen räntebärande (jfr Högsta domstolens uttalanden i mål nr Ö 5879-18 p. 10 som enligt staten är direkt tillämpliga i detta fall).

Det kan alltså konstateras att borgenärens rätt till ränta i mål om utmätning är särskilt reglerad. Räntelagens subsidiära bestämmelser bör därmed inte tillämpas i en situation som den aktuella. Att det på grund av det rådande ränteläget inte uppkommer ränta på medel som Kronofogdemyndigheten har avsatt i avvaktan på utbetalning medför enligt staten inte någon annan bedömning.

I likhet med vad som anförts i den skiljaktiga meningen i hovrättens dom anser staten att det är alltför långtgående att i ett fall som detta grunda en analog tillämpning av räntelagen på lämplighetsöverväganden. Hovrättens domskäl innehåller inte heller några närmare överväganden om konsekvenserna av att införa ett strikt ansvar för dröjsmålsränta vid utbetalningar som utgör myndighetsutövning. Hovrättens dom kan tolkas på så sätt att inte bara Kronofogdemyndigheten utan även andra myndigheter skulle vara skyldiga att utge dröjsmålsränta i dessa fall. Även om följderna av en sådan ordning är svåra att överblicka står det klart att de direkta och indirekta kostnaderna för staten skulle bli betydande.

Statens ersättningsansvar vid felaktig eller försumlig myndighetsutövning regleras genom skadeståndslagen. Att det kan vara svårt för den enskilde att visa en faktisk skada medför enligt staten inte att ersättning bör utgå i form av dröjsmålsränta i stället för skadestånd. Lars Erik Larssons anspråk bör därför prövas enligt bestämmelserna om det allmännas skadeståndsansvar.

Frågan om skadestånd

Det är ostridigt att Kronofogdemyndighetens dröjsmål med utbetalningarna av de influtna medlen till Lars Erik Larsson har utgjort fel eller försummelse vid myndighetsutövning. Frågan är om Lars Erik Larsson har bevisat att han – om medlen hade betalats ut i rätt tid – omedelbart skulle ha investerat dessa i aktiefonden SKAGEN Global och därmed ha fått en avkastning som

överstiger det belopp om 1 188 kr som tingsrätten har dömt ut. Enligt staten är den av Lars Erik Larsson åberopade bevisningen, oavsett om ett lägre beviskrav skulle tillämpas, inte tillräcklig för att bevisa att så är fallet.

Med ändring av hovrättens dom bör därför tingsrättens domslut fastställas.

SKÄLEN FÖR PRÖVNINGSTILLSTÅND

Det är av vikt för ledningen av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar statens överklagande. Skälen för detta kan sammanfattas enligt följande.

Det behövs ytterligare vägledning i frågan om räntelagens tillämplighet vid offentlighetsrättsliga förhållanden. Det behöver klargöras om räntelagen kan tillämpas analogt på myndigheters utbetalningar till enskilda i situationer där utbetalningen i sig utgör ett led i myndighetsutövningen. Om så skulle vara fallet behövs vägledning i fråga om de närmare förutsättningarna för att räntelagen ska kunna tillämpas i en sådan situation.

För det fall räntelagen kan tillämpas analogt vid utbetalningar som utgör ett led i myndighetsutövning behövs även närmare vägledning i fråga om från vilken tidpunkt ränta ska utgå och hur den ska beräknas. I det nu aktuella fallet är frågan om borgenären i ett mål om utmätning har en fordran mot Kronofogdemyndigheten som grundar en sådan redovisningsskyldighet som avses i 3 § andra stycket räntelagen eller om borgenären på det sätt som avses i första stycket har en fordran mot myndigheten vars förfallodag är bestämd i förväg.

Hovrättens bedömning förefaller innebära att det vid utbetalning av influtna medel i mål om utmätning åligger Kronofogdemyndigheten ett strikt ansvar för dröjsmålsränta och att ränta ska utgå två veckor från det att medlen influtit (om inte hinder möter mot utbetalning eller särskilda skäl föreligger i 13 kap. 3 § utsökningsförrordningens mening). Kronofogdemyndighetens medelshantering hanterar årligen över fem miljoner utbetalningar till enskilda. Hovrättens ställningstagande medför således betydande konsekvenser för myndighetens verksamhet.

Det är vidare oklart om konsekvenserna är begränsade till Kronofogdemyndighetens verksamhet eller om motsvarande gör sig gällande även beträffande andra myndigheter som inom ramen för sin myndighetsutövning gör utbetalningar till enskilda.

Sammantaget väcker hovrättens dom frågor som är av stor betydelse för statens ersättningsansvar vid myndighetsutövning. Det är därför av vikt att rättsläget klargörs.

BEVISNING

Staten åberopar inte någon bevisning.

Detta överklagande har beslutats efter föredragning av Måns Norman och Annelie Roslund.

På Justitiekanslerns vägnar

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'Anna Erman', with a large, stylized initial 'A'.

Anna Erman